

VOGELARCHIEF GROOTE WIELEN 1978-1987

zwanen en ganzen

Freek Nijland

(een vrijwel gelijklopende versie van dit artikel is eerder verschenen in *Vanellus*, orgaan van de BFVV)

In dit tweede artikel over de vogels van de Groote Wielen worden de zwanen en ganzen behandeld. Vooral de ganzen dragen bij tot de internationale betekenis van het Groote Wielen-gebied voor het behoud van trekvogels. De rijkdom en de verscheidenheid aan trekvogels is een hoofddoelstelling van *It Fryske Gea* bij het beheer van het reservaat "de Ryptsjerkerpolder" (figuur 1). Dat dit beheer succesvol is wordt gestaafd door de resultaten van de tellingen in dit "wetland". Op gunstige dagen kunnen wel 50.000-60.000 vogels aanwezig zijn, in een rijke verscheidenheid aan soorten. Ganzen, meeuwen, eenden, steltlopers en spreeuwen vormen de hoofdmoot. Voor we beginnen met de zwanen wil ik allen, met name de Wielenwerkgroepleden, die hebben meegewerkt aan de tellingen, bedanken.

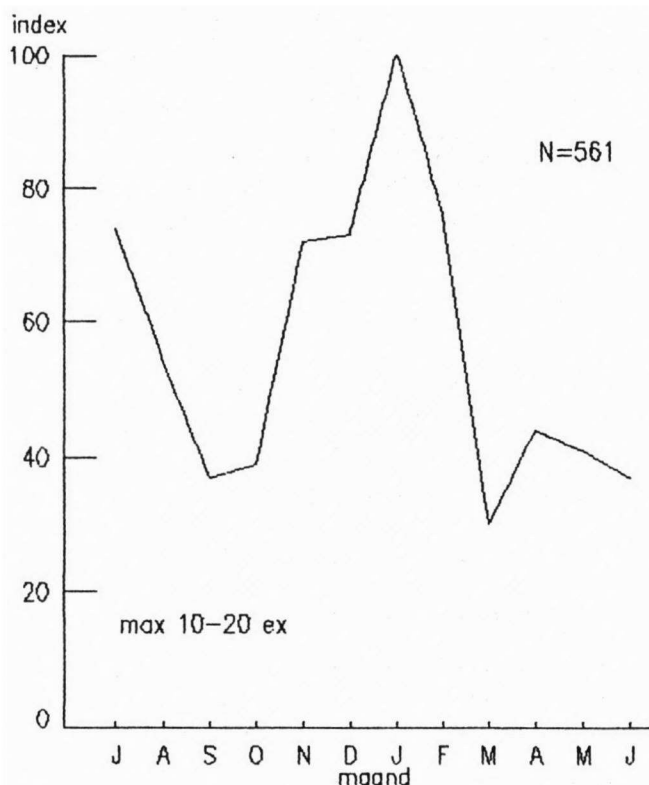
zwanen

Zwanen zijn op en rond de Groote Wielen niet talrijk. Drie soorten zijn waargenomen, waarvan één soort broedvogel is. Tijdens de trek zijn vooral ondergelopen graslanden favoriete verblijfplaatsen. Grondelend zoeken ze er voedsel. De halzen zijn lang genoeg om ook op diepe plekken voedsel op de bodem te bemachtigen.

13. Knobbelzwaan (*Cygnus olor*)

*status: broedvogel met 1-2 paar, schaarse tot vrij schaarse doortrekker en wintergast
 *totaal aantal waarnemingen: 147
 *totaal aantal vogels: 561
 *maximaal aantal vogels: 21

De Knobbelzwaan broedt bij voorkeur in het rietland van de Koekoekspetten of bij de Kolken. Meestal is er maar één broedpaar. Na de broedtijd zijn regelmatig Knobbelzwanen met jongen aan te treffen op de graslanden. In het najaar en in de winter worden ze in wisselende aantallen (max 10-20) gezien. Ze bevinden zich dan vooral op de ondergelopen graslanden. De indexcijfers van figuur 2 tonen een vrij grillig verloop met een piek in juli en in januari.

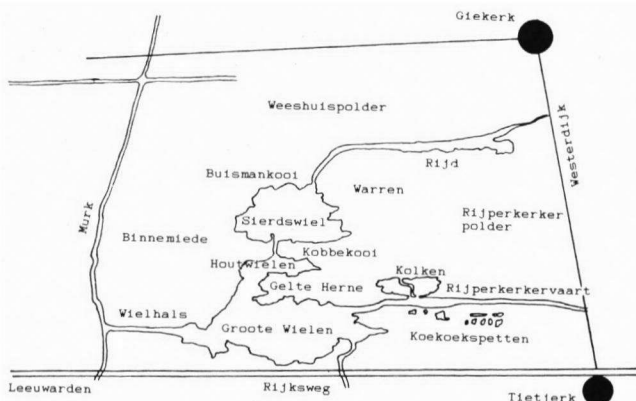

Figuur 2. Knobbelzwaan, Groote Wielen, indexcijfers, gegevens 1978 t/m 1987

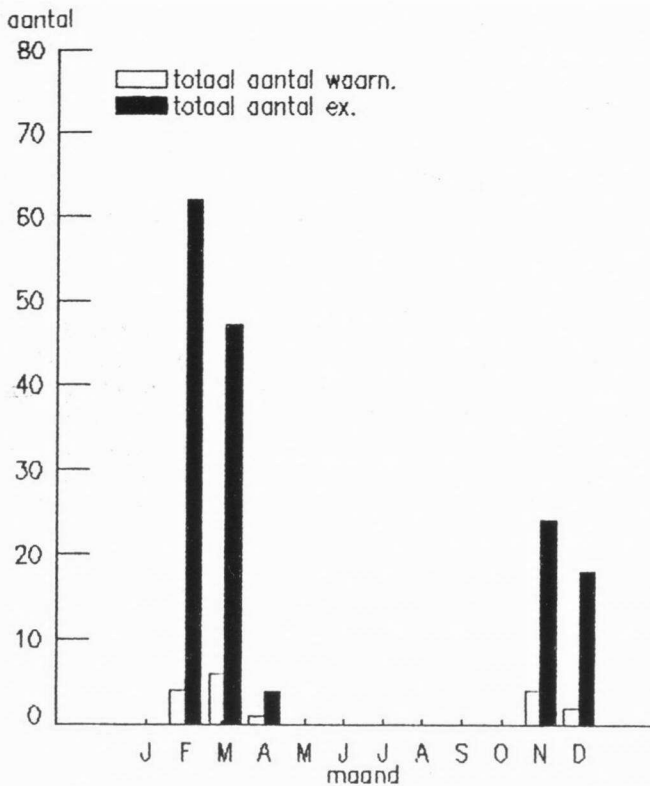
14. Kleine zwaan (*Cygnus columbianus*)

*status: vrij schaarse doortrekker
 *totaal aantal waarnemingen: 17
 *totaal aantal vogels: 155
 *maximaal aantal vogels: 33

De Kleine zwaan is doortrekker in voor- en najaar (figuur 3). De Kleine zwanen worden aangetrokken door de onder water staande graslanden. In de trektijd kunnen ze soms weken lang afwezig zijn en dan opeens strijkt er, al roepende, een groep neer; een indrukwekkende belevenis. Het aantal waarnemingen is niet zo groot, maar het betreft soms wel een groep van zo'n 10-30 vogels.

Figuur 1. Het Groote Wielen-gebied

Figuur 3. Kleine Zwaan, Grote Wielen, waarnemingen 1978 t/m 1987

15..Wilde zwaan (*Cygnus cygnus*)

*status: onregelmatige doortrekker in klein aantal

*totaal aantal waarnemingen: 9

*totaal aantal vogels: 19

*maximaal aantal vogels: 4

Het voorkomen van Wilde zwanen in het Grootte Wielen-gebied vertoont grote schommelingen. Jaren achtereenvolgens wordt de soort niet gezien, gevolgd door een periode met vrij veel waarnemingen. De waarnemingen in de onderzoeksperiode zijn alle, op één na, van 1979 en 1980. Het ging meestal slechts om één of enkele vogels in december, februari en maart. De periode 1971-1974 was er ook één met relatief veel waarnemingen. De aantallen waren echter groter. De NJN meldt uit die periode 13 waarnemingen met maximaal 20 vogels (Kiers 1974, van Dijk 1978). Recent in 1988/1989 is de Wilde zwaan ook weer veel gezien (onbewerkt materiaal).

ganzen

Een groot deel van de faam van het Grootte Wielen-gebied als vogelpleisterplaats is te danken aan de aanwezigheid van tienduizenden ganzen in de winter. De ganzen slapen in de zompolders van het reservaat "de Rypstjerkerpolder", die dan onder water staan. Het zijn vrijwel allemaal Kolganzen en Brandganzen. Elke ochtend vliegen ze van de slaapplekken naar de graslanden in de wijde omgeving en keren 's avonds weer terug. Door hun aanwezigheid is de

winter in de Trynwälden altijd vol leven. Door de meeste inwoners worden ze zeer gewaardeerd, hoewel de boeren ze niet graag op hun land zien. De toenemende aantallen ganzen zijn echter ten dele te beschouwen als reactie van de natuur op de moderne agrarische bedrijfsvoering, door de eiwitrijke grasmat die de ganzen als voedsel dient. De jacht rond het jachtvrije afpalingsgebied van de twee eendekooien is intensief en hartstochtelijk. Vooral de "grensjacht" langs de rand van het afpalingsrecht is de Wielenwerkgroep en velen met hen een doorn in het oog. Hier wordt misbruik gemaakt van de reservaatstatus van het gebied en wordt in de vroege ochtend veel onrust veroorzaakt bij de tienduizenden rustende watervogels.

De ganzen zijn de gehele winter aanwezig. Bij aanhoudende vorst en sneeuw, wanneer het gras onbereikbaar wordt, trekken ze naar het zuiden. Bij dooi keren ze weer terug. Dan kunnen de aantallen bijzonder groot worden. In de onderzoeksperiode zijn de aantallen overwinterende ganzen flink toegenomen. Tien soorten ganzen zijn waargenomen, waarvan twee soorten talrijk zijn.

Kleine Zwanen foto Douwe Franke

16..Rietgans (*Anser fabalis*)

*status: toevallige doortrekker

*totaal aantal waarnemingen: 3

*totaal aantal vogels: 5

*maximum aantal vogels: 2

Er zijn slechts enkele waarnemingen van 1 of 2 Rietganzen, in december en januari. De soort, die bij de Lauwersmeer talrijk kan zijn, komt vrijwel niet voor rond de Grootte Wielen. Nu zijn kleine aantallen Rietganzen temidden van vele duizenden Kolganzen moeilijk te onderscheiden. De soort zal daarom wel enigszins onderteld zijn. Dit doet echter niets af aan het geschetste beeld.

17..Kleine rietgans (*Anser brachyrhynchus*)

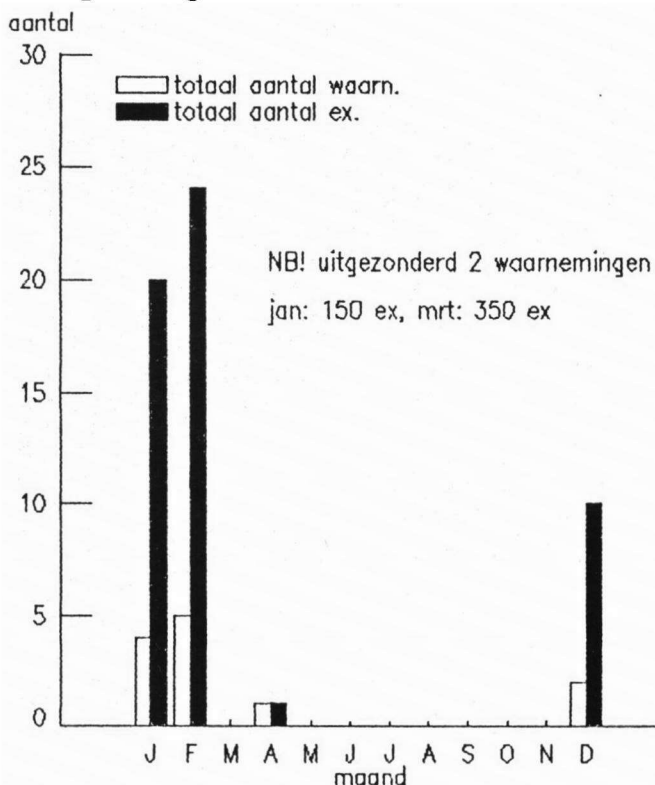
#status: vrij schaarse doortrekker en wintergast

#totaal aantal waarnemingen: 14

#totaal aantal vogels: 555

#maximum aantal vogels: 350

De Kleine rietgans overwintert vooral in Zuid-west Friesland. Bij de Groote Wielen worden af en toe Kleine rietganzen gezien. Ze zoeken voedsel en slapen tesamen met de Kolganzen en Brandganzen. Kleine rietganzen worden temidden van de Kolganzen ongetwijfeld vaak over het hoofd gezien en is ondanks het vrij kleine aantal waarnemingen te beschouwen als een regelmatige doortrekker en wintergast. De waargenomen aantallen zijn meestal kleiner dan 10. In 1980 zijn echter twee keer grote aantallen waargenomen: op 8 januari 150 ex en op 22 maart 350 ex. Dit betekent dat de overige 12 waarnemingen betrekking hebben op slechts 55 vogels (figuur 4).

Figuur 4. Kleine rietgans, Groote Wielen, waarnemingen 1978 t/m 1987

18..Kolgans (*Anser albifrons*)

#status: zeer talrijke doortrekker en wintergast

#totaal aantal waarnemingen: 179

#totaal aantal vogels: 728.515

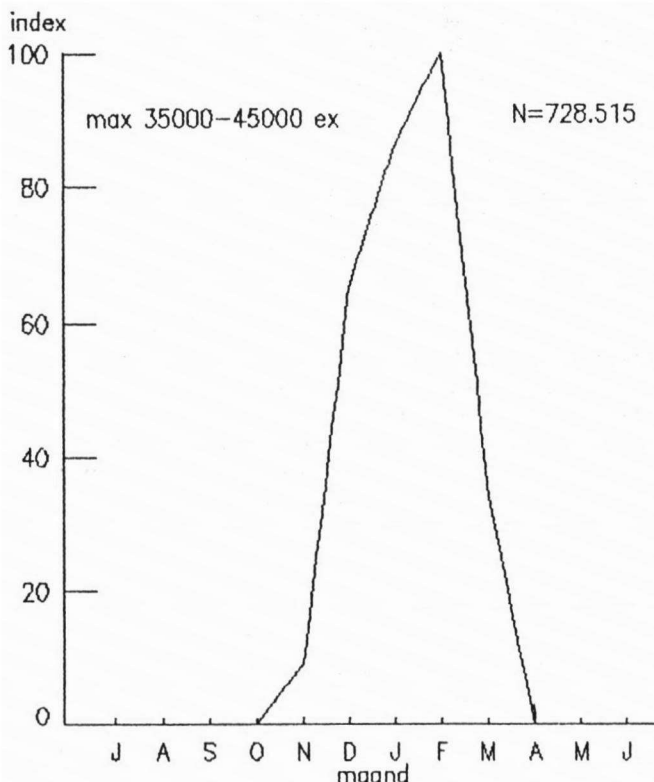
#maximum aantal vogels: 45.000

Slechts een verstokte zwartkijker kan in een normale winter bij de Groote Wielen vertoeven zonder honderden of duizenden Kolganzen te zien voedsel zoeken of overvliegen. De pleisterplaatsen behoren dan ook bij die met de

Kleine rietgans foto Benny Klazinga

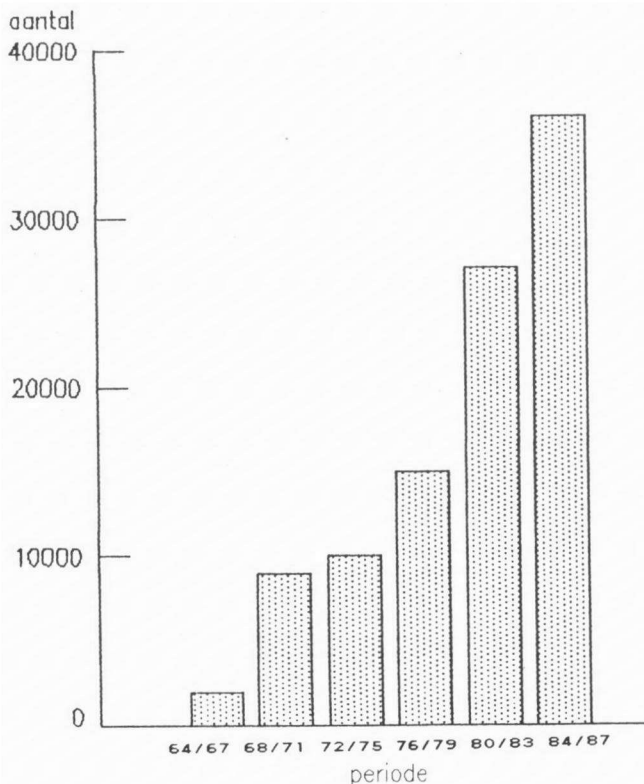
grootste aantallen in Friesland (van den Bergh 1985, Altenburg 1988). De Kolganzen arriveren vanaf november en zijn aanwezig tot c. half maart. In strenge winters met veel sneeuw trekken de Kolganzen tijdelijk naar zuidelijker streken. In januari en februari worden als regel de grootste aantallen gezien. Dit blijkt ook uit de indexcijfers (figuur 5), terwijl hierin toch het effect van strenge winters met kleinere aantallen is verwerkt. Vanaf de zestiger jaren zijn de aantallen enorm toegenomen (figuur 6). Het einde van de toename is nog niet in zicht, zolang de voedselcondities op de Friese graslanden verbeteren en de situatie in de broedgebieden het toelaat. De maximum-aantallen Kolganzen in het Groote

Figuur 5. Kolgans, Groote Wielen, indexcijfers, gegevens 1978 t/m 1987

Kolganzen op de wieken in de Weeshuispolder foto Huis aan huis

Figuur 6. Kolgans, Groote Wielen, gemiddelde jaarmaxima 1964 t/m 1987

Wielen-gebied bedroegen tegen het eind van de onderzoeksperiode 35.000-45.000 vogels, geteld op de slaappleats. De internationale 1%-norm (2000 ex) voor vaststelling van de internationale betekenis van wetlands (natte gebieden) is

bij het onderzoek 74 maal gehaald met een totale overschrijding van 346 x. Zolang er intensief wordt gejaagd (tot tien uur 's ochtends) rond het Groote Wielen-gebied, fourageren de meeste Kolganzen op graslanden ver van de slaappleats. Vanwege de onrust vliegen ze over de jagers heen. Na de beëindiging van de jacht op 31 januari blijven ze veel dichter bij huis en lijken dan ook minder schuw. Dit beeld wordt bijvoorbeeld ook gemeld van de slaappleatsen bij Beetsterzwaag (Wymenga, mededeling). Ze behoeven minder ver te vliegen voor hun voedsel en gaan niet zo vaak op de wieken. Mogelijk is dit gunstig voor het opslaan van de vetreserves, die ze nodig hebben voor de thuisreis. Wanneer de Kolganzen eind maart zijn vertrokken naar de broedgebieden, blijven er elk jaar tientallen achter om gedwongen te overzomereren. Het zijn aangeschoten vogels.

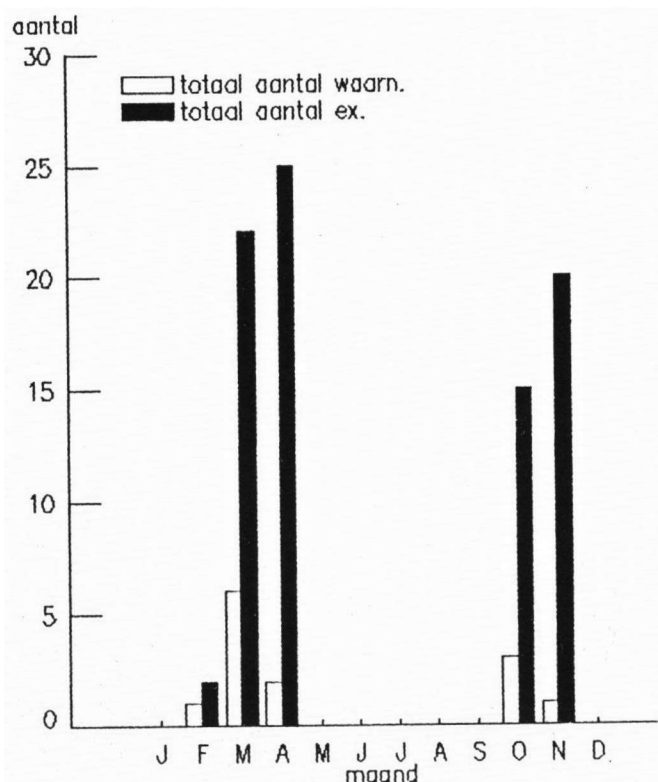
19..Grauwe gans (*Anser anser*)

*status: onregelmatige doortrekker in vrij klein aantal

<i>*totaal aantal waarnemingen:</i>	13
<i>*totaal aantal vogels:</i>	84
<i>*maximaal aantal vogels:</i>	20

Gedurende de voorjaars- en najaarstrek zijn regelmatig overvliegende groepen Grauwe ganzen te zien. De vogels komen echter in het Groote Wielengebied maar zelden aan de grond. Het gaat meestal om minder dan 10 vogels (figuur 7).

Figuur 7. Grauwe gans, Groote Wielen, waarnemingen 1978 t/m 1987

20..Sneeuwgans (*Anser caerulescens*)

#status: toevallige doortrekker	
#totaal aantal waarnemingen:	1
#totaal aantal vogels:	1
#maximum aantal vogels:	1

Hoewel in de tienjarige onderzoeksperiode verschillende malen een Sneeuwgans door anderen is gemeld, bevindt zich in het archief maar één waarneming van een Sneeuwgans op 15-2-1980 bij een groep Kolganzen.

21..Indische gans (*Anser indicus*)

#status: toevallige doortrekker	
#totaal aantal waarnemingen:	1
#totaal aantal vogels:	1
#maximum aantal vogels:	1

Er is één waarneming van een Indische gans, voedselzoekend en later opvliegend met Kolganzen in de Binnemiede op 12-12-1984. Waarschijnlijk een verwilderde vogel, meetrekkend met de Kolganzen.

22..Roodhalsgans (*Branta ruficollis*)

#status: toevallige doortrekker	
#totaal aantal waarnemingen:	1
#totaal aantal vogels:	3
#maximum aantal vogels:	3

Er is slechts één waarneming van 3 Roodhalsganzen op 7-3-1982 bij de Murk, gezien door Arend Timmerman.

23..Canadese gans (*Branta canadensis*)

#status: toevallige gast	
#totaal aantal waarnemingen:	5
#totaal aantal vogels:	14
#maximum aantal vogels:	4

Alle waarnemingen betreffen hoogst waarschijnlijk ontsnapte vogels. Van september 1980 tot en met januari 1981 verbleven er 4 Canadese ganzen in het Groote Wielen-gebied. Van deze vogels bevinden zich drie waarnemingen in het archief. Daarnaast zijn ze ook door anderen waargenomen. Ze konden goed vliegen, maar waren tot op tien meter te benaderen. De overige twee waarnemingen betroffen 1 exemplaar.

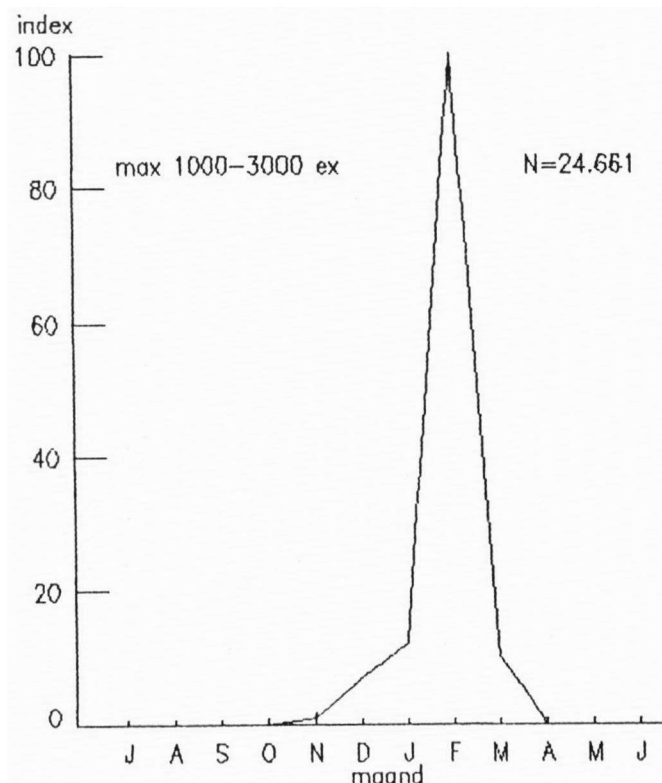
24..Brandgans (*Branta leucopsis*)

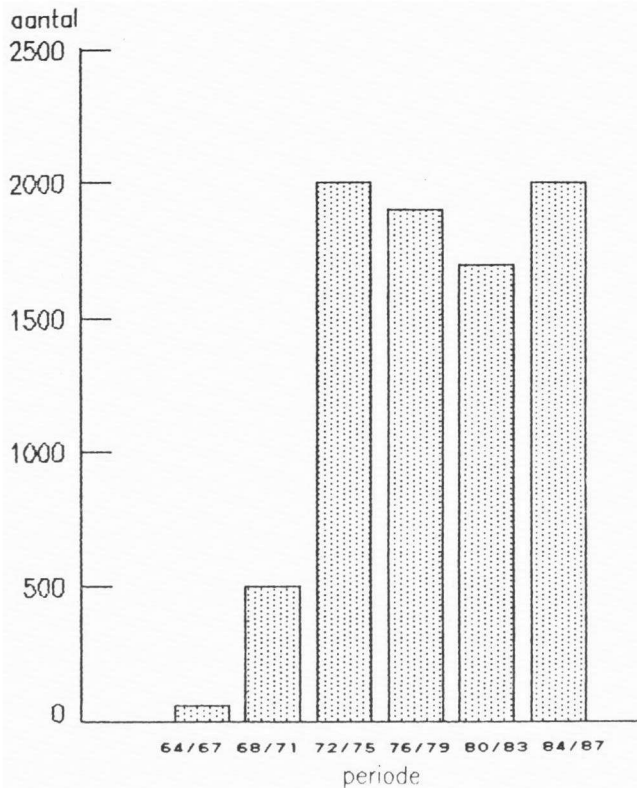
#status: talrijke doortrekker en wintergast	
#totaal aantal waarnemingen:	76
#totaal aantal vogels:	24.661
#maximum aantal vogels:	5.800

Vanaf november tot half maart zijn er Brandganzen in het Groote Wielen-gebied. De aantallen zijn veel kleiner en minder goed gespreid over het seizoen dan bij de Kolganzen. De aantallen vertonen een duidelijk piek in de maand februari (figuur 8). Op de terugtocht uit zuidelijker streken (o.a. Deltagebied) verblijven ze nog enige tijd in Friesland. De maximum-aantallen verschillen sterk van jaar tot jaar en schommelen rond een gemiddelde van c. 2000 vogels. Na een aanvankelijk sterke toename tot midden zeventiger jaren zijn gedurende de

Figuur 8. Brandgans, Groote Wielen, indexcijfers, gegevens 1978 t/m 1987

Figuur 9. Brandganzen, Groote Wielen, gemiddelde jaarmaxima 1964 t/m 1987

literatuur:

- Altenburg W. 1988. Tien jaar meeroeverproject. Jubileumuitgave FFF (10 jaar Veldbiologisch onderzoek in Friesland): 55-72
- van den Bergh L.M.J. 1985. Ganzenpleisterplaatsen in Nederland. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum
- van Dijk K. 1978. Vogels in de Wielen. Aythia, orgaan NJN, 17 (3): 4-31
- Kiers A. 1974. Wielenverslag. Aythia, orgaan NJN, 13 (4): 2-77
- Nijland F. & Timmerman A. Azn. 1986. De betekenis van de Groote Wielen en omgeving voor vogels. Limosa 59: 115-118
- Nijland F. & Timmerman A. Azn. 1986. Vogellevens rond de Groote Wielen. Vogeljaar 34: 97-107
- Nijland F. 1990. Vogelarchief Groote Wielen, duikers t/m reigerachtigen. Twirre 1 (1): 6-12
- SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels, SOVON Arnhem.

F. Nijland, Canterlandseweg 18, 9061 CC Gytsjerk

onderzoekperiode de aantallen Brandganzen gestabiliseerd (figuur 9). Tijdens het onderzoek is de 1%-norm (500 ex) voor internationale betekenis van wetlands 10 maal gehaald met een totale overschrijding van 37 x.

De Brandganzen vertrekken 's ochtends vroeg van de slaappleaats, meestal wat later dan de Kolganzen. Hoewel ze veelal gezamenlijk met de Kolganzen voedsel zoeken, blijven de Brandganzen toch enigszins gegroepeerd als zwartwitte eilanden of linten in een zee van grijsbruin. Er zijn enkele waarnemingen van aangeschoten Brandganzen buiten het seizoen.

25..Rotgans

---

*status: toevallige doortrekker	
*aantal waarnemingen:	2
*totaal aantal exemplaren	2
*maximum aantal exemplaren	1

Bij hoge uitzondering bezoekt een verdwaalde Rotgans het Groote Wielen-gebied. Tweemaal is een Rotgans gezien, ver van de normale pleisterplaatsen in de kust- en kweldergebieden.